

Pályakép és szelekció a pedagóguspálya választásában

„Teachers matter” – e kijelentés egy 2005-ös OECD-kiadvány címeként fontos társadalmi probléma mottója lett. A minőségi pedagógusmunka kulcsszerepének tudományos feltárása¹ és programszintű elemzése (pl. OECD, 2010) csak fokozza a pedagógus-utánpótlás problémáinak jelentőségét és az erre irányuló figyelmet. A pedagógusok pályára vonzását, megtartását és minőségi felkészítését célzó nemzetközi pedagógus-kutatások (pl. OECD, 2005; OECD, 2009) nyomán a belépési szelekcióért, minőségbiztosításért, továbbképzésért és jutalmazásért felelős rendszerek fejlesztése indult meg. A probléma – mennyien és milyen minőségben oktatnak majd? – tehát társadalmi és szakpolitikai szinten kiemelt figyelmet kap, a lehetséges megoldásokat rendkívül gazdag és széleskörű empirikus anyagra alapozva kínálja a szakirodalom. Mindezen tényezők elemzésünk makrokörnyezetét jelentik, amennyiben a kutatási problémák megfogalmazásában a fenti kontextushoz igazodva vizsgáljuk a felsőfokú tanulmányok előtt álló, felsőoktatásba jelentkező középiskolások pályaválasztását meghatározó tényezőket. E vizsgálat során azonban a pedagóguspálya választásában a rendszerszintű tényezők helyett az egyéni jellemzőkre és körülményekre helyezük a hangsúlyt. Célunk annak feltárása, hogy mi a pályapercepció szerepe a pedagóguspálya melletti döntésben. Ennek érdekében a következőkben több lépésben vizsgálódunk. A szakirodalmi-kutatási előzmények felvázolását, majd az elemzés számára rendelkezésre álló empirikus bázis bemutatását követően a pedagóguspálya felsőoktatási jelentkezés előtt álló középiskolások körében mért percepcióját mutatjuk be. Célunk e szakaszban a középiskolások – mint potenciális belépők – pedagógusszakmákra vonatkozó képét alakító háttértényezők azonosítása. Az elemzés következő lépéseként e pályakép pedagógusszak-választásban játszott szerepét vizsgáljuk meg, melyet végezetül az egyes pedagógusszakokra szűkítve is áttekintünk. Összességében vizsgálatunk tehát a pályaválasztás melletti döntést meghatározó külső erők és belső értékelések mérlegelésére vállalkozik.

¹ Sági és Ercsei (2012) összegzése alapján lásd erről: Sanders és Rivers, 1996; Vignoles és mtsai, 2000; Wössmann és West, 2002; Rockoff, 2004; Hanushek, Kain és Rivkin, 2005.

Kutatási előzmények

A pedagógusképzés, ezen keresztül a pedagóguspálya választásának egyéni háttértényezőit feltáró szakirodalom² kiemelten koncentrálna a pedagóguspálya választásában érvényesülő képzési, teljesítmény alapú és származási-demográfiai háttér-meghatározottságokra. Elemzésünk szintén e három háttérváltozó-csoport mentén halad, ám kiegészül a pedagóguspálya-percepció szakválasztásban játszott szerepének vizsgálatával.

Szociodemográfiai háttér és pályaválasztás

A pedagóguspálya választásának szociodemográfiai meghatározottságai között a szakirodalmi adatok egybehangzóak a nemi megoszlás egyenlőtlenségét illetően. A kutatások a pedagógusszakmák folyamatos, az európai átlagot meghaladó mértékű elnőiesedéséről számolnak be (Nagy, 1998; Polónyi, 2004). A pedagógusszakmák esetében eszerint a nemi kiegyenlítődség tendenciája – mely számos más foglalkozás jellemzője (pl. Tok, 2012) – nem mutatkozik, a női felülreprezentáltság stabilan tartja magát (pl.: Ellis, 2003; Johnston, 1999; Saban, 2003). E tendenciát kutatások egész sora emeli ki a pedagóguspályát választók szociodemográfiai háttérének elemzése során (pl. Bacolod, 2007; Painter és mtsai, 2007; Taylor és Frankenberg, 2009). A nemi alapú szelekció a pályaválasztás mellett a tényleges pályára lépés időszakában is kimutatható (Henke és mtsai, 2000). A pedagógusfoglalkozásokon belüli jelentős és egyre növekvő női aránynak több munkaerőpiaci hatása lehet. Egyfelől mindez együtt járhat a pályaválasztó nők közötti minőségi kontraszelekcióval, melynek során a tehetségesebb potenciális belépők más karrierutat preferálnak. Másfelől pedig felértékelheti a pedagóguspálya női szerepekhez kapcsolódó jellemzőit (pl. rugalmasabb időbeosztás, gyermeknevelési idő), kihatva a pályaválasztók motivációinak alakulására. E tendenciákat több kutatás jelzi, kimutatva a tanári pálya választásának ambivalens vagy épp negatív megítélését a férfiak esetében (Carrington, 2002; Johnston, 1999). A jelentős nemi különbségek mellett a szociodemográfiai háttér kapcsán többnyire a származási és regionális háttér különbségei kerülnek a vizsgálatok fókuszába. A pedagóguspályát és más pályákat választók társadalmi háttérét összevető hazai kutatások alapján a pedagógusképzésben részt vevők társadalmi státusza kedvezőtlenebbnek mutatkozik, ami a pedagógus szakma mobilitási csatorna (első generációs értelmiségképző) funkciójára utal (Nagy, 1998; Jancsák, 2010; Jancsák, 2014). Fontos persze elkülönítenünk, hogy e tendenciák inkább összességében a felsőfokú továbbtanulási, avagy fokozottabban a pedagóguspálya-választási döntést jellemzi (Andor és Liskó, 1999). Ehhez szolgálhatnak alapul a jelenlegi osztatlan pedagógusképzés előtti, kétciklusú képzési formában végzett hallgatói vizsgálatok. Eszerint a felsőfokú képzési rendszeren belül a szülők végzettségének szintje és szakterülete kevésbé hat ki a mesterszintű pedagógusszakok felé irányuló átlépésre Sági és Ercsei, 2012; Jancsák, 2014). A családi háttér pályaválasztásra gyakorolt hatása tehát a kétciklusú (azóta osztatlan) tanárképzési

² A szakirodalmi eredmények összegzése nagyban támaszkodik az alábbi háttéranyagra: Paksi Borbála, Felvinczi Katalin, Schmidt Andrea, Magi Anna, Eisinger Andrea, Farkas Judit, Gregus Judit, Kiss-Vörös Eszter, Saffer Zsuzsanna és Vörös András (2014): Szakirodalmi áttekintés (systematic review) – a TÁMOP-3.1.5./12-2012-0001 Pedagógusképzés támogatása c. kiemelt projekt keretében A pedagógusok és pedagógusjelöltek pályamotivációinak vizsgálata és a pedagóguspálya megítélése az életpályamodell elemivel összefüggésben c. kutatáshoz. Kézirat

rendszerben csekélyebb, a szelekció feltehetően a korábbi – felsőoktatási belépési – döntési szintre helyeződik. A szociodemográfiai háttér szelekciós hatásai között a regionális és településhierarchia szerinti egyenlőtlenségek szerepe azért is vizsgálatra érdemes kérdés, mert a tanárok egyenlőtlen földrajzi eloszlásának problémájára irányítja a figyelmet (Bacolod, 2007). Hasonló a képlet s a probléma az etnikai háttér szerinti különbségek esetén (Madkins, 2011). A társadalmi, avagy települési háttér eltérései a pályára lépés mellett a pedagóguspályán belüli szakválasztásban is megmutatkoznak (Bíró, 2002).

Teljesítmény alapú szelekció

A pedagógusképzéshez és pályaválasztáshoz kapcsolódó hazai kutatások teljesítmény alapú negatív önszelekciós hatást mutattak ki (Varga, 2007; Simon, 2006; Ercsei, 2011). E probléma különösen annak kontextusában érdemel figyelmet, hogy tudjuk, a tanárok intellektuális jellemzői nagyban hozzájárulnak eredményességükhöz (Ehrenberg és Brewer, 1994). Jóllehet a vizsgálatok nagy része – e kutatás is – a teljesítményt a tanulmányi eredményességgel méri, a fogalom tágabb és pontosabb értelmezése a mérés és kiválasztás módszertani szempontú megközelítéseit indokolja. Az alkalmasságot mérő komplex eszközök olyan adatokra támaszkodhatnak, mint a felvételi vizsga-eredmények, tanulmányi átlagok, a felsőoktatási intézmény szelekciós rendszere, az IQ-tesztek, záróvizsga-eredmények. Egy ilyen összetett mérésből is kitűnik, hogy a legkiválóbb intellektuális képességekkel rendelkező hallgatók kisebb valószínűséggel lépnek a pedagóguspályára, mint társaik (Hanushek és Pace, 1995). A képesség alapú kontraszelekció a pedagógusfoglalkozásokon belül is eltér. A tanárnak készülők eredményeikben megelőzik a tanítónak készülöket, sőt a szaktárgyak (különösen a matematika, természettudomány) oktatására készülők értékei meg is haladják a végzősök körében mért átlagot (Gitomer és mtsai, 1999). A tanárképzés választásának tudományterületi meghatározottsága Sági és Ercsei (2012), illetve Ercsei (2011) kutatási eredményeiben — BA szakos hallgatók MA tanárképzési orientációja — is megmutatkozik. A vizsgálatok a tanulmányi eredmény szerinti negatív önszelekciós hatást a természettudományi alapképzések hallgatóin belül erősebbnek mérik a humán tudományokat választók köréhez képest, ami azzal jár, hogy a természettudományi területeken kisebb esélyű a jobb teljesítményű pedagógusok kilépése. Mindez fontos érv mind a teljesítmény alapú belépési szelekció vizsgálatára, mind a pedagógusszakok szerinti elkülönített vizsgálat indokoltsága mellett.

A percepció szerepe a pályaválasztásban

Vizsgálatunkban a fenti szelekciós hatások mellett a pályakép pedagóguspályaválasztásra gyakorolt hatásának jeleit keressük. A pedagógusszakmák kedvezőtlen megítélését több hazai vizsgálat adatai is megerősítik, különösen a pályára lépők számának kilencvenes évek óta tartó csökkenésének kontextusában. E visszaesés értelmezésében a kutatási adatok a pályához kapcsolódó relatíve kedvezőtlen előmeneteli és jövedelmi lehetőségekre mutatnak rá (Kocsis, 2002). A pedagóguspályára hallgatók körében mért megítélése mind a társadalmi, mind az anyagi megbecsültség tekintetében más szakmákkal összevetve alulmarad (Kocsis, 2002; Polónyi, 2004; Varga, 2005; Köcséné dr. Szabó, 2009) még akkor is, ha a pályán maradási tervező hallgatók megítélései relatíve kedvezőbbek (Simon, 2006; Csongrádi és Holecz, 2009). Egy szakma presztízsének alakulására számos társadalmi

gazdasági-kulturális tényező lehet hatással. Ilyen lehet például a gazdasági körülmények hirtelen rosszabbodása (Goddard, 2000) vagy a tanításhoz kapcsolódó kulturálisérték-meghatározottságok (Bick Har Lam, 2012; Kilinc, 2009).

A pedagóguspálya-választási motivációkat belső és külső tényezőkre bontva (Celikoz, 2010) utóbbiakra – mint a presztízs, a munkaerő-piaci kilátások, a várható jövedelem mértéke, vagy az intézmény képzési színvonala – percepció tényezőként tekinthetünk. E kéttényezős modell mind a pályaválasztás, mind a pályán maradás vizsgálatában jól alkalmazható (Rots és Aelterman, 2009). A pályapercepció és a szakmai érintettség pozitív kapcsolatát több vizsgálat igazolja. A szakmaválasztás és a pályakép közötti összefüggések feltárását célzó hazai hallgatói vizsgálatokban a pedagógusszakma presztízsének megítélése összességében kedvezőtlen ugyan, ám más hallgatói csoportokhoz, avagy potenciális pályaelhagyókhoz (Ercsei, 2011) viszonyítva mégis relatíve felülértékelt. Simon (2006) nappali tagozatos tanár szakos hallgatói mintán végzett értékorientációs kutatásának eredményei szerint a tanári pályára készülők a pedagógus státust magasabb presztízsűnek értékelték, mint a más pálya felé orientálódó hallgatók. Tanárképzési és egyéb hallgatókat összehasonlító kutatásában Shipp (1999) azt találta, hogy a tanárképzésben részt vevőkhöz képest a más szakokon tanulók körében a választott pályához kapcsolódó egzisztenciális előnyök szerepe fontosabb motivációs tényező, míg Bacolod (2007) a későbbi munkahelyválasztás szempontjaiban talált a két hallgatói csoport között eltéréseket (a tanári pályára lépők preferenciájában a munkakörülmények fontosabb szerepet játszanak a béreknél). A pályakép a pedagóguspályát választókon belül is eltéréseket mutat. Pedagógusszakos hallgatók és tanárok pályapercepciójának összevetése során például az előbbieket a jövedelmet és a karrier-lehetőségeket fontosabbnak értékelték a tanároknál, akik számára a munka családdal történő összeegyeztethetősége és társadalmi hasznossága dominánsabb szempont (Farkas, Johnson és Folenó, 2000). Az egyes pedagógushallgatói csoportokon belüli percepció különbségekre utal az óvodapedagógusnak készülők között mért általánosan nagyobb elégedettség, a szakoktatók heterogén pályaképe (Chrappán, 2012) vagy az óvodapedagógus- és tanító hallgatók érzelmi és szociális nevelésre irányuló attitűdje a tanárok szakmai tudás átadását hangsúlyozó beállítottságához képest (Németh, 2012).

Kutatási kérdések

Vizsgálati problémánk – a pályapercepció és a szelekció pedagóguspálya-választásra gyakorolt hatása – mentén kutatási kérdéseink az alábbiak:

- Hogyan alakul és mi befolyásolja a pedagógus foglalkozások megítélését pályaválasztás előtt álló középiskolások körében?
- A szelekciós hatások mellett mekkora szerep jut a pedagóguspálya kedvező percepciójának a pedagógus képzések választásában?
- Vannak-e pedagógusképzésen belüli, szakspecifikus eltérések a pályapercepcióban?

Empirikus háttér

Vizsgálatunk alapját egy 2014-ben megvalósult, középiskolások körében végzett kérdőív kutatás képezi.³ A vizsgálat alapsokasága a 2014-ben felsőoktatási jelentkezést tervező középiskolások köre. Az adatfelvétel módszere papír alapú önkitöltős kérdőív. A minta kialakítása egylépcsős csoportos mintavétellel történt, a Köznevelés Információs Rendszeréből (KIR) származó alábbi mintaképző változók mentén: intézmény típusa (gimnázium vagy szakközépiskola), a feladatellátási hely régiója és mérete. Az adatbázist a középiskola méretére, típusára, régiójára és a kitöltő nemére vonatkozóan súlyozási eljárással korrigálták. A minta esetszáma 3303 fő, a mintába került középiskolák száma 64. A felsőoktatási felvételi során pedagógusszakot (is) választó jelentkezők száma 478 fő (a minta 14,5%-a).

A pályapercepció vizsgálatához elemzésünkben a pedagóguspálya más felsőfokú végzettséggel betölthető szakmákhoz viszonyított értékelésére szolgáló kérdéssort vesszük alapul. A 6 ítem mindegyikét ötfokú skálán értékelték a válaszadók aszerint, hogy az adott szempont szerint milyenek ítélik meg a pedagóguspálya viszonylagos helyzetét⁴. Eszerint a hármas átlagértékek hasonló, az annál alacsonyabbak kedvezőtlenebb, míg a háromnál magasabb átlagértékek kedvezőbb pályapercepciót jeleznek más diplomához kötött foglalkozásokhoz képest.

A pályapercepcióra és a pályaválasztásra ható háttértényezők vizsgálata során egységes változószetttel dolgoztunk. Független változóink egyfelől a pedagóguspálya választásának, másfelől a kedvező pályapercepciójának kétértékű változói. A pályaválasztás esetében a kutatás szűrő kérdésére⁵ alapozva különítettük el a pedagógusszakokra (is) jelentkező (14,5%) és más felsőoktatási szakokat megcélzó (85,5%) középiskolások csoportját. A pályapercepciót mérő kétértékű változó létrehozásához az előbbieken említett 6 ítemes percepció kérdéscsoportokra adott középiskolások válaszokon klaszteranalízist végeztünk, melynek révén 10 lépésben két jól elkülöníthető csoportot azonosíthatunk. Az „alulértékelő” csoportba azok a középiskolások kerültek, akik a vizsgált itemekben rendre átlagos, vagy annál rosszabb helyzetűnek ítélték a pedagóguspályát, míg a „felülértékelő csoportban” a klaszterközéppontok minden esetben meghaladták az előző csoport értékeit.

³ Az elemzés alapja az Oktatási Hivatal által a TÁMOP-3.1.5./12-2012-0001 *Pedagógusképzés támogatása* c. kiemelt projekt keretében *A pedagógusok és pedagógusjelöltek pályamotivációinak vizsgálata és a pedagóguspálya megítélése az életpályamodell elemeivel összefüggésben* címmel megvalósított kutatás. Köszönet az adatbázis felhasználásának lehetőségéért.

⁴ A kérdés megfogalmazása: „Kérem, értékelje a pedagóguspályát a többi diplomás pályához képest néhány szempont mentén!” A megkérdezettek a válaszaikat a következő, 5 fokozatú skálán adták meg: 1–a pedagóguspálya sokkal rosszabb; 2–a pedagóguspálya valamivel rosszabb; 3–a pedagóguspálya ugyanolyan; 4–a pedagóguspálya valamivel jobb; 5–a pedagóguspálya sokkal jobb.

⁵ A kérdés megfogalmazása: Adott-e be felsőoktatásij jelentkezést valamilyen pedagógus/tanárképzési szakra (is)? (jelentkezési sorrendtől függetlenül, tehát nem csak első helyen).

1. ábra A pedagóguspálya megítélése alapján létrehozott középiskolás klaszterek

A pedagóguspálya percepciója más diplomás pályákhoz képest	1. klaszter	2. klaszter
	Pedagóguspályát alulértékelők	Pedagóguspályát felülértékelők
	Végső klaszterközéppontok	
Jövedelem szempontjából	2	2
Családdal való összeegyeztethetőség szempontjából	3	4
Szakmai karrier szempontjából	2	3
Állásbiztonság szempontjából	3	4
Társadalmi presztízs szempontjából	2	3
Önkiteljesedés, örömforrás szempontjából	2	4
Klaszterek elemszáma (súlyozott)	1560	1770
Klaszterek megoszlása	46,8%	53,2%

A háttérváltozó-csoportok kialakítása során a kérdőív által biztosított lehetőségekhez alkalmazkodva az alábbi változószettekkel dolgoztunk:

A rendelkezésünkre álló háttérváltozók első csoportja a középfokú intézményi háttér. Ide soroltuk az intézmény típusát (hagyományos gimnázium: 45,5%, 6-8 osztályos gimnázium: 18,5%, kéttannyelvű középiskola: 11,1%, szakközépiskola: 24,8%), fenntartóját (állami: 76,8%, egyházi/magán/alapítványi fenntartású: 23,2%) és a középiskolai osztály jellegét (normál tantervű: 40,1%, tagozatos: 59,9%).

A második háttérváltozó csoport a válaszadók tanulmányi teljesítményének mérésére szolgált. Itt egyfelől az előző év végi tanulmányi átlagot emeltük be az elemzésbe (jeles: 28,0%, jó: 49,7%, elégséges/közepes: 22,2%), másfelől a nyelvismeretet (angol nyelvet ismerők aránya: 94,3%, német nyelvet ismerők aránya: 59,7%). A tanulmányi többleteljesítményt emellett két, a felsőoktatási jelentkezéssel kapcsolatos változó képviseli: emelt szintű érettségi vizsgáért (59,7%) avagy tanulmányi versenyen elért helyezéért (4,6%) többletpont igénybe vételét tervezők aránya.

A harmadik háttérváltozó-szettünk a jelentkezők szociodemográfiai változóit fogja össze. Ide sorolható a nemek szerinti megoszlás (férfiak aránya: 38,5%), a diplomás szülői háttér (54,1%), a pedagógus foglalkozású szülő(k) gyakorisága (26,1%), a család (szubjektív megítélés alapján) átlagosnál kedvezőbb anyagi helyzete (35,4%), a hátrányos/halmazottan hátrányos helyzet miatt felvételi többletpontot igénylők aránya (7,8%) és a válaszadók településtípus szerinti megoszlását leíró változó (főváros: 20,6%, megyeszékhely/megyei jogú város: 30,9%, egyéb város: 23,7%, község, tanya: 24,8%).

A szakválasztás változóját a teljes minta esetében a pedagógusképzési szakokat megjelölők elkülönítése után a más szakokat választók nyitott kérdésre adott válaszai alapján

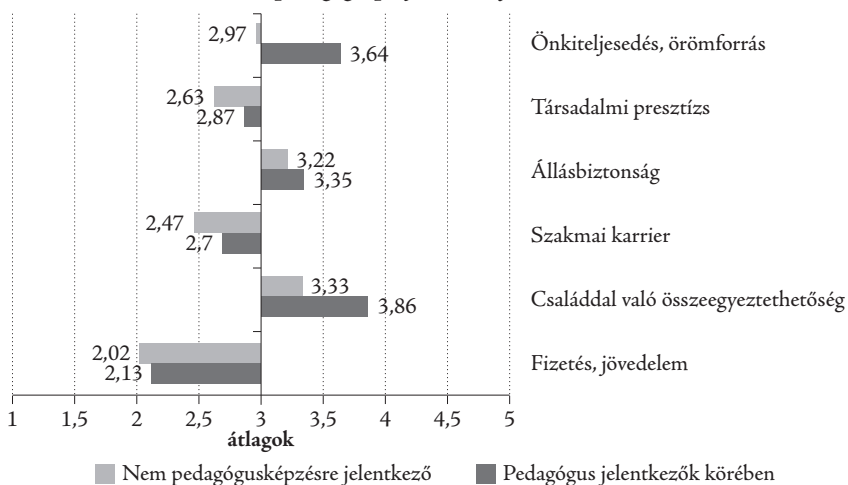
képeztünk összevont képzési területi kategóriákat.⁶ A pedagógusszakokra jelentkező középiskolás alcsoporton belül a nagyobb létszámú szakok szerinti bontást alkalmaztuk.⁷

Kutatási kérdéseink vizsgálatához mindhárom esetben a fenti változó-csoportok bevonásával épített bináris logisztikus regressziós modelleket alkalmaztunk az egyes kétértékű függőváltozók esélyhányadosainak becslésére.

A pedagóguspálya percepciójának alakulása

A pedagóguspálya más diplomás foglalkozásokhoz viszonyított megítélésében a pályát választók és más szakokra jelentkezők válaszai irányukban hasonlóan alakulnak, ugyanakkor a válaszok a szakmai elköteleződés/érdeklődés percepcióra gyakorolt pozitív hatását is mutatják. A felkínált értékelési szempontok közül összességében a jövedelem, a karrier és a társadalmi presztízs azok a tényezők, amelyek kapcsán a pedagógus-foglalkozások helyzete a középiskolások értékelésében a többi diplomás szakmánál kedvezőtlenebbnek mutatkozik. A pedagóguspálya pozitívumait a családdal való összeegyeztethetőségben és az állásbiztonság kapcsán érzékeli leginkább a felsőoktatásba belépő csoportok. Mindeközben – különösen a szakmához kapcsolódó örömszerzés, kiteljesedés lehetőségét tekintve – a pályát választók pályaképe következetesen kedvezőbb a más szakok felé orientálódókénál.

2. ábra A pedagóguspálya megítélése a többi diplomás pályához képest
Az egyes szempontok értékelése 1–5-ig tartó skálán (ahol 1=a pedagóguspálya sokkal rosszabb, 5=a pedagóguspálya sokkal jobb) N=3190

⁶ A felsőoktatási jelentkezés szakja szerinti kategorizáció az alábbiak szerint alakult (esetszám és százalékos arány a mintában): agrárképzés (N=152; 5,2%), bölcsész/társadalomtudományi/művészeti szakok (N=410; 14,1%), műszaki/informatikai/természettudományi szakok (N=808; 27,7%), jogi és igazgatási szakok (N=192; 6,6%), orvos- és egészségügyi képzés (297; 10,2%), gazdaságtudományi képzés (578; 19,8%), valamint pedagógusképzés (478; 16,4%).

⁷ A pedagógusképzési jelentkezés szakja szerinti kategorizáció az alábbi (esetszám és pedagógusszakos jelentkezőkön belüli arány): óvodapedagógus (N=148; 31,1%); tanító (N=123; 25,7%), csecsemő- és kisgyermeknevelő (N=63; 13,2%), gyógypedagógus/konduktor (N=69; 14,5%), tanár (N=194; 40,7%).

A fentiek alapján tehát úgy tűnik, hogy – első kutatási kérdésünkhöz igazodva – a pedagóguspálya percepcióját alakító tényezők közül a szakválasztás hatását feltételezhetjük. Annak érdekében, hogy ezt az összefüggést más háttértényezők hatásától elkülönítve is vizsgálhassuk, bináris logisztikus regressziós magyarázó modellt építettünk, melynek kétértékű függő változóját a pályapercepció klaszterek alkotják.

3. ábra A pedagóguspálya felülértékelése középiskolások körében
Bináris logisztikus regressziós modell esélyhányadosai Exp(B)

	Exp(B)	
Szakterületi háttér	Szakválasztás: agrárképzés	1,316
	Szakválasztás: bölcsész/társadalomtudomány/ művészet	1,297+
	Szakválasztás: műszaki/informatikai/természettudomány	0,882
	Szakválasztás: jogi/igazgatási	1,719**
	Szakválasztás: orvosi/egészségtudományi	1,241
	Szakválasztás: pedagógusképzés	3,055***
Középfokú intézményi háttér	Közéiskola: hagyományos 4 osztályos gimnázium	1,022
	Közéiskola: 6, 8 osztályos gimnázium	1,264+
	Közéiskola: kéttannyelvű közéiskola	0,893
	Állami fenntartású oktatási intézmény	1,184+
	Normál tantervű osztály	1,063
Tanulmányi teljesítmény	Tanulmányi átlag: elégséges, közepes	1,066
	Tanulmányi átlag: jó	1,011
	Felvételi többletpont emelt szintű érettségi vizsgáért	0,857+
	Felvételi többletpont tanulmányi versenyen elért eredményért	0,828
	Angol nyelvismeret	0,982
	Német nyelvismeret	0,885
Szocio-demográfiai háttér	Pedagógus szülő(k)	0,861
	Átlagosnál kedvezőbb anyagi helyzetű család	0,929
	Diplomás szülő(k)	0,799*
	Férfi	0,901
	Lakhely típusa: főváros	0,792**
	Lakhely típusa: megyeszékhely, megyei jogú város	0,814**
	Lakhely típusa: egyéb város	0,929
	Felvételi többletpont hátrányos helyzet miatt	1,151
	Constant	1,183
Modell statisztikák	Cox & Snell R Square	0,065
	Nagelkerke R Square	0,086
	Hosmer and Lemeshow Test (Sig.)	0,983

N=2.770

Megjegyzés: Referenciacsoportok: szakválasztás: gazdaságtudományi képzés; a közéiskola típusa: szakközéiskola; a lakóhely típusa: község, tanya; előző év végi tanulmányi átlag: jeles

Szignifikancia: *** p<0.001; ** p<0.01; * p<0.05; + p<0.1

A modell esélyhányadosai ($\text{Exp}(B)$) ennek megfelelően a kedvezőbb pályaképpel leírható percepciós klaszterbe kerülés esélyét mutatják a bevont háttérváltozók mentén, a többi változó hatásának kontroll alatt tartása mellett. A szakválasztás hatása e modellben is nagy fontosságú, jól érzékeltetve a pályát választók pozitívabb pályaképét. A gazdaságtudományi szakokra jelentkezőkhöz (mint referenciacsoporthoz) képest a pedagógusképzésre jelentkezők háromszor nagyobb eséllyel sorolhatók a kedvező pályapercepciós klaszterbe ($\text{Exp}(B)=3,005$). Szintén szignifikánsan nagyobb eséllyel kedvező egyébként a jogi és igazgatási ($\text{Exp}(B)=1,719$), avagy a bölcsészeti-, társadalomtudományi és művészeti ($\text{Exp}(B)=1,297$) szakokat választók pályaképe, kontroll alatt tartva számos intézményi, teljesítménybeli és szociodemográfiai háttérkülönbséget. Ezek az eredmények egyben rámutathatnak arra is, hogy potenciálisan mely csoportok körében tágítható a pedagógusképzés felé irányuló jelentkezések köre. A markáns szakos hatásokon túl a pályapercepciót alakító tényezők között az intézményi háttér és a tanulmányi teljesítmény szerepe kisebbnek tűnik. Előbbi változócsoporthoz az állami fenntartású intézmények és a 6-8 osztályos középiskolákba járók között találunk enyhén pozitívabb pályaképet. A teljesítmény tekintetében modellünkben a pályapercepcióra kizárólag az emelt szintű érettségi vizsga megléte gyakorol szignifikáns, ám negatív irányú hatást. A szociodemográfiai háttér és a pályapercepció szignifikánsnak mutató összefüggései szintén negatív hatást mutatnak. A diplomás szülői háttér és a magasabb települési hierarchiájú lakóhely egyaránt csökkenti a kedvezőbb percepciós klaszterbe kerülés esélyét.

Pályakép és szelekció

A pályakép és az azt alakító tényezők vizsgálata után a kedvező pályapercepció pályaválasztásban betöltött, szelekciós hatásaitól elkülöníthető, önálló szerepének azonosítására törekszünk. Ennek érdekében ismét a bináris logisztikus regresszió módszerét alkalmazzuk, ám magyarázó modellünk kétértékű függő változója ez esetben a pedagóguspálya (pedagógusszak) választása a felsőoktatási jelentkezés során. A pedagógusképzés választási esélyének alakulására ható lehetséges tényezőket lépcsőzetesen vezetjük be e modellbe annak érdekében, hogy az egymástól elkülöníthető hatások mellett azok kapcsolatát is elemezni tudjuk. Azzal, hogy a kedvező pályapercepció változója alkotja modellünk utolsó, negyedik lépcsőjét, egyfelől a pályaképnek a modell magyarázó erejére gyakorolt hatását teszteljük, másfelől pedig azt is megvizsgálhatjuk, hogy a pályapercepció hogyan alakítja a korábbi lépcsőkben mért szelekciós hatások erejét.

Az eredmények azt mutatják, hogy – összességében alacsony magyarázó erő mellett – mind a négy általunk feltételezett hatás alakítja némileg a pedagóguspálya-választás esélyét. Az intézményi háttér-hatások között az intézmény típusa és fenntartója szerinti különbségek mutatkoztak szignifikánsnak a pályaválasztás esélyhányadosát tekintve. Eszerint a pedagógusszakok választása kisebb eséllyel fordul elő az állami fenntartású intézmények tanulói körében és – a szakközépiskolákban tanulókhöz viszonyítva – szintén ritkább a 6-8 osztályos és kéttannyelvű (szerkezetváltó) középiskolai intézményekben tanulók között. A kéttannyelvű és állami fenntartású középiskolai háttérhez társuló, szignifikánsan alacsonyabb pályaválasztási esélyhányadosok a modell későbbi lépcsőiben (az egyéb tényezők kontroll alatt tartása után is) következetesen megmaradnak. A tanulmányi teljesítmény és a pedagóguspálya-választás kapcsolatában a szakirodalom alapján negatív szelekció jeleit feltételezhetjük. A kapott eredmények két szempontból megerős-

4. ábra A pedagóguspálya választása középiskolások körében
Bináris logisztikus regressziós modell esélyhányadosai Exp(B)

	1. Intézményi hatás	2. Tanulmányi hatás	3. Szociodemográfiai háttér hatás	4. Percepció hatás
Középiskola: hagyományos 4 osztályos gimnázium	0,880	0,908	0,982	0,951
Középiskola: 6, 8 osztályos gimnázium	0,768+	0,815	0,844	0,805
Középiskola: kéttannyelvű középiskola	0,716+	0,723+	0,726	0,740
Állami fenntartású oktatási intézmény	0,641***	0,653***	0,596***	0,575***
Normál tantervű osztály	1,034	0,959	0,952	0,934
Tanulmányi átlag: elégséges, közepes		1,303	1,669**	1,632**
Tanulmányi átlag: jó		1,434**	1,633***	1,586**
Felvételi többletpont emelt szintű érettségi vizsgáért		0,826+	0,927	0,968
Felvételi többletpont tanulmányi versenyen elért eredményért		0,836	0,976	0,973
Angol nyelvismeret		0,553**	0,648*	0,657*
Német nyelvismeret		1,002	0,990	1,006
Pedagógus szülő(k)			1,448**	1,493**
Átlagosnál kedvezőbb anyagi helyzetű család			0,737**	0,745*
Diplomás szülő(k)			0,826	0,878
Férfi			0,325***	0,345***
Lakhely típusa: főváros			1,054	1,100
Lakhely típusa: megyeszékhely, megyei jogú város			0,843	0,891
Lakhely típusa: egyéb város			1,046	1,068
Felvételi többletpont hátrányos helyzet miatt			1,236	1,226
Pedagóguspályát felülértékeli				2,612***
Constant	0,272***	0,412**	0,475*	0,248***
Nagelkerke R Square	0,013	0,027	0,093	0,132
Hosmer and Lemeshow Test (Sig.)	0,397	0,906	0,777	0,441
-2 Log-Likelihood	2586,722	2561,489	2441,029	2366,202
Degree of freedom	5	6	8	1
Reduction of -2LL	22,242***	25,233***	120,46***	74,827***

N=3131

Megjegyzés: Referencia-csoportok: a középiskola típusa: szakközépiskola; a lakóhely típusa: község, tanya; előző év végi tanulmányi átlag: jeles

Szignifikancia: *** $p < 0.001$; ** $p < 0.01$; * $p < 0.05$; + $p < 0.1$

sítik e feltevést: a pedagóguspályát szignifikánsan nagyobb eséllyel választják a nem jeles tanulmányi eredményű és kedvezőtlenebb (angol) nyelvtudással rendelkező tanulók. E teljesítmény alapú kontraszelekcióra utaló jelek a modell későbbi lépcsőiben is következetesen megmutatkoznak. Összességében azonban azt is látnunk kell, hogy a teljesítményre vonatkozó háttérváltozók bevonása csak kismértékben (jóllehet szignifikánsan) javítja modellünk alacsony magyarázó erejét. Harmadik háttérváltozó-csoportként a szociodemográfiai változókat emeltük be a pedagóguspálya-választás esélyét magyarázó modellbe. E változó csoport egyfelől szignifikánsan javította a modell magyarázó erejét, másfelől néhány, a szakirodalom alapján várt összefüggést igazolt vissza. Nem meglepő módon ilyen volt a férfiak lényegesen kisebb esélyhányadosa a pedagógusképzések választására ($\text{Exp}(B)=0,325$). Szintén a kutatási előzményeket igazolja vissza a kedvezőbb anyagi helyzetűek kisebb pályaválasztási valószínűsége. Miközben a szülői iskolai végzettség esetében nem találtunk szignifikáns hatást a pályaválasztás esélyére, a pedagógusszakma átörökítésére utaló jelek mutatkoznak: a pedagógus szülő(k) majd másfélszeresére növeli(k) a szakterületi pályaválasztás esélyhányadosát ($\text{Exp}(B)=1,448$). A harmadik lépcsőben azonosított kapcsolatok modellünk negyedik lépcsőjében is szignifikánsak maradnak. A pozitív pályapercepció változójának beemelése a szelekciós háttértényezőket tartalmazó modell magyarázó erejét számottevően megnöveli. A kedvező pályapercepció az alulértékeléshez képest minden egyéb szelekciós háttértényező kontroll alatt tartása mellett a pedagóguspálya választásának esélyét lényegesen, 2,6-szorosára növeli. Összességében azonban a korábban azonosított szelekciós hatásokat a pozitív pályapercepció sem módosítja, vagy enyhíti. Többlepcsős magyarázó modellünk alapján úgy tűnik tehát, hogy a pedagóguspálya választásában a szakirodalomban feltárt szelekciós és percepciók hatásokra egyaránt találunk empirikus bizonyítékokat.

A pályapercepció szakos különbségei

A pedagóguspálya megítélését alakító tényezők, majd e percepció pályaválasztásban betöltött szerepének vizsgálata után harmadik kutatási kérdésünkhöz igazodva elemzésünket a pedagógus szakokat választó középiskolások körére szűkítjük le, keresve a pályapercepció szakos sajátosságait. A szakirodalom alapján ugyanis feltételezhetjük, hogy a pedagóguspálya megítélése az egyes pedagógusszakok szerint is eltéréseket mutat. Célunk itt annak tisztázása, hogy a pálya választása mely csoportok esetében tekinthető kényszernek, vagy legalábbis „második legjobb választásnak”. Ennek érdekében magyarázó modellünkben a kedvezőtlen pályakép (alulértékelő klaszterbe tartozás) esélyhányadosait tekintjük át a pályát választók körében, a korábbiakhoz hasonló háttérváltozó-készlet mentén. A pedagógusszakok szerinti bontás alapján úgy tűnik, hogy – az óvodapedagógus szakokra jelentkezőkhöz képest – a tanárszakokat választóknak van szignifikánsan nagyobb (kétszeres) esélye arra, hogy a pályát alulértékelők csoportjába tartozzanak. A tanárképzésbe belépők esetében feltételezhető tehát leginkább a kedvezőtlen pályakép ellenére meghozott pályaválasztási döntés. Intézményi háttér tekintetében szignifikáns különbségeket nem találtunk. A tanulmányi teljesítmény változói közül a gyengébb (nem jeles) tanulmányi eredménnyel csökken a kedvezőtlen pályapercepció esélye. A tanárszakot választók mellett tehát a jobb tanulmányi teljesítményű jelentkezők is nagyobb eséllyel döntöttek a pedagógusképzés mellett, kedvezőtlen pályaképük ellené-

re. Szociodemográfiai háttér tekintetében erre a fővárosban élőknek és a diplomás szülői háttérből érkezőknek van nagyobb esélye. Ugyanakkor az átlagnál kedvezőbb anyagi helyzet pozitívan függ össze a pályapercepcióval.

5. ábra A pedagóguspálya alulértékelése a pályát választók körében
Bináris logisztikus regressziós modell esélyhányadosai Exp(B)

		Exp(B)
Pedagógus szakterületi háttér	Szakválasztás: csecsemő- és kisgyermekgondozó	1,348
	Szakválasztás: tanító	1,390
	Szakválasztás: gyógypedagógus	1,709
	Szakválasztás: tanár	2,017*
Középfokú intézményi háttér	Közéiskola: hagyományos 4 osztályos gimnázium	1,473
	Közéiskola: 6, 8 osztályos gimnázium	0,861
	Közéiskola: kéttannyelvű közéiskola	1,013
	Állami fenntartású oktatási intézmény	0,869
	Normál tantervű osztály	1,049
Tanulmányi teljesítmény	Tanulmányi átlag: elégséges, közepes	0,658
	Tanulmányi átlag: jó	0,563*
	Felvételi többletpont emelt szintű érettségi vizsgáért	1,201
	Felvételi többletpont tanulmányi versenyen elért eredményért	0,729
	Angol nyelvismeret	0,997
	Német nyelvismeret	1,092
	Pedagógus szülő(k)	0,644
	Átlagosnál kedvezőbb anyagi helyzetű család	0,584*
Szociodemográfiai háttér	Diplomás szülő(k)	2,149**
	Férfi	0,782
	Lakhely típusa: főváros	1,962+
	Lakhely típusa: megyeszékhely, megyei jogú város	1,287
	Lakhely típusa: egyéb város	1,541
	Felvételi többletpont hátrányos helyzet miatt	1,140
Modell statisztikák	Constant	0,175**
	Cox & Snell R Square	0,068
	Nagelkerke R Square	0,099
	Hosmer and Lemeshow Test (Sig.)	0,632

N=477

Megjegyzés: Referencia-csoportok: szakválasztás: óvodapedagógus; a közéiskola típusa: szakközéiskola; a lakhely típusa: község, tanya; előző év végi tanulmányi átlag: jeles
Szignifikancia: *** p<0.001; ** p<0.01; * p<0.05; + p<0.1

Összegzés

Vizsgálatunk a pedagógus pályapercepció pályaválasztásban betöltött szerepének feltárására irányult. Elemzésünket felsőoktatási jelentkezés előtt álló középiskolások mintáján végeztük. A kérdés feldolgozása során arra törekedtünk, hogy a pályakép szerepének elemzése révén azonosítsuk azokat a jelentkezői csoportokat, amelyek körében nagyobb valószínűségű lehet a pedagóguspálya választása. Eredményeinket kutatási kérdések mentén összegezve mindenekelőtt a pedagóguspálya megítélésének relatíve kedvezőtlen képére kell irányítanunk a figyelmet. A középiskolások körében a pedagóguspálya által – más diplomás pályákhoz képest – nyújtott előnyök alapvetően a családdal való összeegyeztethetőségben és a nagyobb állásbiztonságban jelennek meg, ám ennél sokkal erősebben mutatkoznak meg a pályakép negatív oldalai: a pedagógusfoglalkozásokkal járó jövedelmi hátrány és a nehezített karrier-építési lehetőség. A kapott eredmények visszatükrözik a pályapercepció szakirodalomban feltárt jellegzetességeit annyiban is, hogy a pedagógusszakokat választók pályaképe minden szempontból kedvezőbb a más szakok felé orientálódókénál. A pályapercepciót alakító tényezők sorában továbblépve azt is megfogalmazhatjuk, hogy a kedvező pályapercepció esélyét (a szakon választókon kívül) inkább a jogi/igazgatási és bölcsészeti-, társadalomtudományi, illetve művészeti képzési orientációjú diákok között valószínűsíthetjük, valamint azokban a csoportokban, amelyek lakóhelyüket (nem fővárosiak), avagy kulturális tőkájukat (nem diplomás szülők gyermekei) tekintve kedvezőtlenebb státuszúak. Kérdés, hogy e középiskolás csoportok – kedvezőbb pályaképük révén – mennyire képezhetik a pedagóguspályát választók későbbi merítési bázisát. A problémát másik oldalról is megvizsgálva azt tekintettük át, hogy milyen háttértényezők hatnak a pedagóguspálya választására és milyen erőt képvisel ezek között a kedvező pályapercepció. E szakasz eredményei nem cáfolják a pályaválasztáshoz kapcsolódó szelekció szakirodalomban feltárt jellemzőit: nagyobb esélyű a tanári pálya választása a nők, a gyengébb tanulmányi teljesítményűek, a kedvezőtlenebb gazdasági háttérűek között. Ugyanakkor, mindezen szelekciós tényezők mellett a kedvező pályakép pályaválasztásban betöltött szerepe is határozottan azonosítható. Ennek alapján – ismét rekrutációs szempontból közelítve a problémát – azt feltételezhetjük, hogy a pedagógus foglalkozásokról érzékelt kedvezőbb kép más erőktől függetlenül is hathat a pálya választásának irányába. Mindemellett, vizsgálati fókuszunkat immár kizárólag a pedagógusszakok jelentkezőinek csoportjára szűkítve, arra is találtunk jeleket, hogy bizonyos jelentkezői attribútumok – a tanárképzések választása, a kedvezőtlenebb anyagi helyzet, ám kedvezőbb családi háttér vagy a jobb tanulmányi teljesítmény – mentén nagyobb esélyű a negatív pályaképpel társuló pályaválasztás. Úgy véljük, ez a kutatási eredmény megérdemelne egy részletesebb feltáró vizsgálatot. Egyfelől a pedagógusszakok közötti alapvető különbségekre irányítja a figyelmet. A tanárszakokat és az egyéb képzéseket választók között talált markáns percepciók különbségei alapján nagyon is indokolt hangsúlyoznunk a pedagógusszakok szerinti értelmezés relevanciáját. Másfelől, eredményeink azért tűnnek lényegesnek, mert a pedagóguspálya-választás gyenge pontjaira, bizonytalansági faktoraira mutatnak rá. Azt mutatja ugyanis, hogy a felsőoktatási továbbtanulási szándék során a pedagógusszakok mellett döntők egy része számára a pályaválasztás nem társul kedvező pályapercepcióval. S erre a „second best choice” jellegű választásra nagyobb eséllyel találunk példát a tanárszakot választók, a kedvezőbb települési és kulturális háttérű jelentkezők között. Ezen eredmények mérlegelése fontos

lehet akkor, ha a pedagógus-utánpótlás problémájára a pályamotiváció, pályán maradás, elhivatottság kontextusában tekintünk.

IRODALOM

- ANDOR M. & LISKÓ I. (1999): Iskolaválasztás és mobilitás. *Iskolakultúra.*, Budapest.
- BACOLOD, M. (2007): Who Teaches and Where They Choose to Teach: College Graduates of the 1990s. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. No. 29. pp. 155-168.
- BICK HAR, L. (2012): Why Do They Want to Become Teachers? A Study on Prospective Teachers' Motivation to Teach in Hong Kong. *Asia-Pacific Education Researcher* (De La Salle University Manila). No. 21(2), pp. 307-314.
- BIRÓ Zs. (2002): Tanárok a 2002/2003-as tanévben. *Educatio*, No. 2. pp. 293-301.
- CARRINGTON, B. (2002) A Quintessentially Feminine Domain? Student Teachers' Constructions of Primary Teaching as a Career. *Educational Studies*. No. 28(3), pp. 287-303.
- CELIKOZ, N. (2010) Basic Factors that Affect General Academic Motivation Levels of Candidate Preschool Teachers. *Educatio*, 131, pp. 113-127.
- CHRAPPÁN M. (2012): Elégedettség és mobilitási esélyek a pedagógusképzésben végzettek körében. In: Garai O. & Veroszta Zs. (Szerk.): *Frissdiplomások 2011*. *Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.*, Budapest. pp. 267–286.
- EHRENBERG, R. G. & BreWer, D. J. (1994): „Do School and Teacher Characteristics Matter? Evidence from High School and Beyond”. *Economics of Education Review*. No. 13(1). pp.1-17.
- ELLIS, V. (2003): The love that dare not speak its name? The constitution of the English subject and beginning teachers' motivations to teach it. *English Teaching: Practice & Critique*, No. 2(1). pp. 3-14.
- ERCSEI Kálmán (2011): Alapszakos hallgatók érdeklődése a tanári mesterképzés és a pálya iránt. In: Ercsei Kálmán & Jancsák Csaba (Szerk.): *Tanárképzős hallgatók a bolognai folyamatban 2010–2011*. Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. pp. 74-105.
- FARKAS, S., JOHNSON, J. & FOLENO, T. (2000): *A Sense of Calling: Who Teaches and Why*. Public Agenda, New York.
- GITOMER, D. H., LATHAM, A. S. & ZIOMEK, R. (1999): *The Academic Quality of Prospective Teachers: The Impact of Admissions and Licensure Testing*. Educational Testing Service. Princeton, NJ.
- GODDARD, T. J. (2000): Teaching in Turbulent Times: Teachers' Perceptions of the Effects of External Factors on Their Professional Lives. *Alberta Journal of Educational Research*, No. 46(4). pp. 293-310.
- HANUSHEK, E. A., RIVKIN, S. G. & KAIN, J. F. (2005): Teachers, Schools, and Academic Achievement. *Econometrica*, vol. 73. No. 2, pp. 417-458.
- HANUSHEK, E. A. & PACE, R. R. (1995): Who Chooses To Teach (and Why)? *Economics of Education Review*, No. 14 (2). pp.101-117.
- HENKE, R.R., CHEN, X. & GEIS, S. (2000): *Progress Through the Teacher Pipeline: 1992—93 College Graduates and Elementary/Secondary Teaching as of 1997*. Washington, DC: National Center for Education Statistics.
- HOLECZ A. & CSONGRÁDI B. (2009): Tanító szakos hallgatók pályaelkötelezettsége és determináló tényezői. In: Bárdos J. & Sebestyén J. (szerk.): *Neveléstudomány – Integritás és integrálhatóság. Inter- és multidiszciplináris szemlélet, többnyelvűség, multikulturalitás az oktatás és nevelés elméletében és gyakorlatában. IX. Országos Neveléstudományi Konferencia. Program, tartalmi összefoglalók*. Konferencia helye, ideje: Veszprém, Magyarország, 2009. 11. 19-2009. 11. 21. Veszprém, Pannon Egyetem, p. 240.

- JANCSÁK Cs. (2010): Értékváltás és értékváltás a tanárképzős hallgatók világában. In: Csíkos Csaba & Kinyó László (Szerk.): *Új törekvések és lehetőségek a 21. századi neveléstudományokban*. 10. Országos Neveléstudományi Konferencia. Program és összefoglalók. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2010. 11. 04-2010. 11. 06. Budapest, SZTE BTK Neveléstudományi Intézet; MTA Pedagógiai Bizottság, 222.
- JANCSÁK Cs. (2014): A tanárképzésben részt vevő hallgatók felsőoktatási életútja a középiskolától a tanári oklevélig. *Iskolakultúra* No. 5. pp. 18-27.
- JOHNSTON, J. MCKEOWN, E. & MCEWEN, A. (1999): Choosing Primary Teaching as a Career: The Perspectives of Males and Females in Training. *Journal of Education for Teaching*, No. 25(1), pp. 55-64.
- KILINC, A. & MAHIROGLU, A. (2009): The Attractors of Teaching Biology: A Perspective from a Turkish Context. *Australian Journal of Teacher Education*. No. 34(5). pp. 15-39.
- KOCSIS M. (2002): Tanárok véleménye a pályáról és a képzésről. *Iskolakultúra*. No. 2.5. pp. 66-78.
- KÖCSÉNÉ SZABÓ I. (2009): *A tanárjelöltek tanárról alkotott nézetei, és azok változása képzés során és a pályára lépés első éveiben*. Doktori disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola.
- MADKINS, T. C. (2011): The Black Teacher Shortage: A Literature Review of Historical and Contemporary Trends. *The Journal of Negro Education*. No. 80(3), pp. 417-427.
- NAGY M. (1998): A tanári pálya választása. *Educatio*. No. 3. pp.527-542.
- NÉMETH N. V. (2012): Pedagógusjelöltek motivációi és elképzeléseik a pedagóguspályáról. In: Benedek A., Tóth P. & Vedovatti A. (szerk.): *A munka és nevelés világa a tudományban*. XII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Budapest, 49.
- OECD (2005): *A tanárok számítanak*. A hatékony pedagógusok pályára vonzása, fejlesztése és a pályán való megtartása. Oktatási Minisztérium, Budapest [angol nyelven: OECD (2004): *Teachers Matter: attracting, developing and retaining effective teachers*. OECD-Education Committee, Paris].
- OECD (2009): *Creating effective teaching and learning environments 2009: First results from TALIS, 2009*. OECD, Paris.
- OECD (2010) *PISA 2009 Results*. OECD, Paris.
- PAINTER, S., HALADYNA, T. & HURWITZ, S. (2007): Attracting Beginning Teachers: The Incentives and Organizational Characteristics that Matter. *Planning and Changing*, No. 38(1). p. 20.
- PAKSI B., FELVINCZI K., SCHMIDT A., MAGI A., EISINGER A., FARKAS J., GREGUS J., KISS-VÖRÖS E., SAFFER Zs. & VÖRÖS A. (2014): *Szakirodalmi áttekintés (systematic review) – a TÁMOP-3.1.5./12-2012-0001 Pedagógusképzés támogatása c. kiemelt projekt keretében A pedagógusok és pedagógusjelöltek pályamotivációinak vizsgálata és a pedagóguspálya megítélése az életpályamodell elemeivel összefüggésben c. kutatáshoz*. Kézirat.
- POLÓNYI I. (2004): Pedagógusképzés – oktatásgazdasági megközelítésben. *Educatio*. No. 3. pp. 343-358.
- ROCKOFF, J. E. (2004): The Impact of Individual Teachers on Student Achievement: Evidence from Panel Data. *American Economic Review*, 94, 2. pp. 247-252.
- ROTS, I. & AELTERMAN, A. (2008): Two Profiles of Teacher Education Graduates: A Discriminant Analysis of Teaching Commitment. *European Educational Research Journal*, No. 7(4). pp. 523-534.
- SABAN, A. (2003): A Turkish Profile of Prospective Elementary School Teachers and Their Views of Teaching. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies* No. 19(8), pp. 829-846.
- SÁGI M. & ERCSEI K. (2012): A tanári munka minőségét befolyásoló tényezők. In: Kocsis M. & Sági M. (szerk.) *Pedagógusok a pályán*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Budapest. pp. 9-31.

- SÁGI M. & ERCSEI K. (2012): Kik akarnak tanári diplomát szerezni? *Felsőoktatási Műhely* No. 2012/2. pp. 51–73.
- SANDERS, W. L. & RIVERS, J. C. (1996): *Cumulative and residual effects of teachers on future student academic achievement*. University of Tennessee Value Added Research and Assessment Center.
- SHIPP, V. H. (1999): Factors Influencing the Career Choices of African American Collegians: Implications for Minority Teacher Recruitment. *Journal of Negro Education*, No. 68 (3). pp. 343–351.
- SIMON K. (2006): A tanári pályát választó hallgatók néhány, pályamotivációval összefüggő sajátossága. *Pedagógusképzés*. No. 1–2. pp. 5–16.
- TAYLOR, A. & Frankenberg, E. (2009): Exploring Urban Commitment of Graduates from an Urban-Focused Teacher Education Program. *Equity & Excellence in Education*. No. 42(3). pp. 327–346.
- TOK, T. N. (2012): Teacher Candidates' Attitudes Towards the Teaching Profession in Turkey. *Alberta Journal of Educational Research*. No. 58(3). pp. 381–403.
- VARGA J. (2007): Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, vol. LIV. No. július–augusztus. pp. 609–627.
- VARGA J. (2005): A pedagógus szakokra jelentkezők és a pedagóguspályán elhelyezkedő pályakezdők jellemzői. In: Hermann Zoltán (szerk.): *Hatékonyági problémák a közoktatásban*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- VIGNOLES, A., LEVACIC, R., WALKER, J., MACHIN, S. & REYNOLDS, D. (2000): The relationship between resource allocation and pupil attainment: a review. Centre for the Economics of Education. *Discussion Paper*, DP 02. London School of Economics and Political Science, London.
- WÖSMANN, L. M. & WEST, M. R. (2002): Class-size effects in school systems around the world: Evidence from between-grade variation in TIMSS. Program on Education Policy and Governance *Research Paper* PEPG/02-02. Harvard University, Cambridge.